

Rovarász Híradó

A Magyar Rovartani Társaság tájékoztatója
107. szám, 2022. szeptember

Tartalom:

Rovarászokra emlékezünk — Sajtó- és blogfigyelő — Rövid hírek
Könyvrecenzió

Rovarász Híradó

a Magyar Rovartani Társaság
negyedéves tájékoztatója

A tájékoztatóban megfogalmazott vélemények nem minden esetben tükrözik a Szerkesztőbizottság és a Magyar Rovartani Társaság vezetőségének álláspontját.

A Rovarász Híradót alapította 1989-ben:
Nagy Barnabás

Felelős szerkesztő: Haltrich Attila (HA)
Cím: 2040 Budaörs, Kossuth L. u. 49.
Telefon: 20/4145453
Drótposta: attilahaltrich@gmail.com

Szerkesztőbizottság: Balázs Klára (BK),
Katona Gergely (KG), Koczor Sándor (KS),
Puskás Gellért (PG), Rédei Dávid (RD),
Szalóki Dezső (SzD), és Szöcs Gábor (SzG).

Magyar Rovartani Társaság (MRT)
1088 Budapest, Baross utca 13.
www.rovartani.hu

A Magyar Rovartani Társaság célja és feladata a rovartan általános művelése, elsősorban a magyarországi rovarvilág kutatása és vizsgálata, valamint a rovartan ismeretek terjesztése.

Elnökség (2022)

Elnök:	Haltrich Attila
I. alelnök:	Vas Zoltán
II. alelnök:	Szabóky Csaba
Titkár:	Dombi Orsolya
Előadásszervező:	Koczor Sándor
Jegyző:	Szöke Viktória

Szerkesztők
(*Folia. ent. hung.*): Vas Zoltán és
Szöke Viktória
Pénztáros: Szalóki Dezső

Számvizsgáló Bizottság

Elnök:	Both Vera
Tagok:	Balázs Klára és Sulyán Péter Gábor

Ülések – a nyarat kivéve – minden hónap
harmadik péntekén az **MTM Semsey Andor**
termében (1083 Budapest, Ludovika tér 2-
6.), délután 4 órakor.

Címlapon:

Rövidormányú zsuzsóka - *Curculio*
***gyongyiae* Szénási, 2022 (Coleoptera:**
Curculionidae)

Fotó: Szénási Valentin

Mennyire látható előre a jövőnk? Egyáltalán „jósolhatunk”?

Itt a tél hamarosan a nyakunkon, megfejelve egy energiaváltsággal.

De milyen lesz? Enyhe, mint a tavalyi? Vagy kemény, -10 °C alatti hőmérsékletekkel megtűzdelve? Nem tudjuk. Pontosabban, senki sem tudja.

Ahogy azt sem tudjuk, hogy a szomszédunkban zajló háború mikor ér véget. Vagy ami ennél is aggasztóbb, hogy a felek egyike, lévén atomhatalom, beveti-e a nukleáris fegyverét?

A szakértők többsége azt jósolja, hogy nem fogják, de vannak, akik elképzelhetőnek tartják. Mindenesetre a sajtóban folyamatosan olvasni róla, ami több mint nyugtalanító.

Vagy ki gondolta volna akárcsak egy éve is, hogy hirtelen ekkora drágulás következik be, hogy olyan új szavakkal bővül a szókincsünk, mint az „ársapka”?

De még azt sem láthatjuk előre, hogy meg tudjuk-e tartani a rovartan üléseinket személyes jelenléttel, vagy vissza kell költöznünk a téli hónapokra az online felületre. Egyelőre úgy néz ki, hogy nem zárják be az MTM-et, de ki tudja? Számos kultúrház, színház, szálló, fürdő stb. már most jelzi, hogy be fog zárni. Van, aki nem mer előleget átutalni pár napos üdülésre, mivel nem bízik abban, hogy az adott hely pár hét múlva is nyitva lesz még. Aki a járvány idején megégette magát, az most már óvatos.

Több mint másfél évtizedig oktattam egy előrejelzéssel foglalkozó tantárgyat a növényorvos képzés keretében („Kártevőismeret és előrejelzés”), ahol többek között a súlyos károkat okozó rovarok várható tömegszaporodásáról, megjelenéséről volt szó, ami alapján meg lehet szervezni az ellenük történő védekezést, csökkentve az általuk okozott kár mértékét. Rövid távon, pár hétre vagy hónapra még működik a dolog, bár a pontosságot egy hirtelen hidegfront vagy felmelegedés tudja befolyásolni, de akár csak a következő vegetációs időszakra, tehát egy évre előre „jósolni” már problémás.

Idén a keresztesvirágúak földibolhái (*Phyllotreta* spp.) okoztak nagy meglepetést. Évtizedek óta nem tapasztalt, hatalmas gradációjuk volt az ország egész területén. Valósággal felzabálták a káposztafélék és azok rokonainak levelét. Hogy legyen fogalmunk róla, ide másolom tagtársunk, Bodonyi Nóra felvételeit portugál káposztáinak pusztulásáról:

<https://youtu.be/CtZtgGongEE>

Hogy mi okozta? Milyen körülmények játszottak közre, hogy idén ez a tömegszaporodás kialakult? Nem tudjuk, pontosabban én nem tudom, meglepetésként ért, ahogy a lakosság többségét.

HA

Rovarászokra emlékezünk

Fritz Plaumann halálának 28. évfordulójára.
(1902. május 2. – 1994. szeptember 22.)

Fritz Plaumann gyűjteménye egy dobozával

Egy a magyar entomológusok által alig vagy egyáltalán nem ismert nagy német természetbúvárról, Fritz Plaumannról lesz most szó. Ugye, nem ismert a név? Pedig gazdája egy életen át fáradhatatlanul dolgozott, hogy megismerje és mások számára is ismertté tegye a braziliai Santa Catarina tartomány élővilágát.

De honnan ismerem én őt? Nagymamámtól németül tanultam, és hogy tudásomat bővítsem, német levelezőtársakat kerestem. Találtam is, nem is egyet. Mivel már akkor is (1953-ban 12 éves voltam) gyűjtöttem a bogarakat, egyikük megemlítette, hogy ismer egy német entomológust, akit Fritz Plaumann-nak hívnak, s Brazíliában él. Kincs volt ez számomra és azonnal írtam is neki, felajánlva, hogy szívesen cserélnék vele bogarakat (akkor, az 1950-es években még megengedett dolog volt az ilyesmi). Valóságos örömnép volt számomra, hogy egy-két héten belül megjött a válasz is, mégpedig egy kis csomagban, melyekben „kóstolóként” mindjárt néhány braziliai csoda is volt! Ma is jól emlékszem a fémes csillogású *Plusiotus*-ra (Rutelinae) és a szemkápráztató, hatalmas *Euchroma gigas*-ra (Buprestidae), melynek varázslatos, karácsonyfádsz jellegű színei csodálattal töltöttek el. Természetesen azonnal viszonztam a mesebeli küldeményt, és ezzel megalapoztam egy évekig tartó cserekapcsolatot. Gondolom, mondanom sem kell, hogy szűkös zsebpénzem minden fillérje a postaköltségeket alig-alig fedezte. Egy pillanatig sem bántam, hiszen egy álmom teljesült: igazi trópusi bogarakat kaptam és egy valódi, trópusokon dolgozó entomológussal levelezhettem! Mondhatom, hogy egy életre szóló barátság alakult ki közöttünk, habár az alig egy évtizeden belül kezdődő viszontagságos, kalandos körülményeim néha meggátoltak a levelezésben, s még inkább a cserélésben.

De inkább nézzük, ki is volt Fritz Plaumann?

1902-ben egy nyeregkészítő, szijgyártó mester gyermekeként született Preußisch-Eylauban. Ne is keressük ezt az aránylag kis települést (kb. 6500 lakos) a mai térképeken, mert 1946-ban a Szovjet-

unióhoz csatolták. Ma hivatalos központja Oroszország Kalinyingrád vidékének, orosz neve Bagrationovszk.

Iskoláit Königsbergben (ma Kalinyingrád) kezdte. Érdeklődése már kisiskolás korában is az élővilág, s különösen a rovarok felé fordult. Tulajdonképpen autodidakta volt, mert természettudományos ismereteit főként a tanáraitól kölcsönkapott könyvekből és saját maga gyűjtéseiből szerezte.

1926-ban a közelgő nagy gazdasági világválság előszele már érintette Eylaut, s a Plaumann család kevéske vagyona semmivé vált. Úgy döntöttek, hogy kivándorolnak Brazíliába. Azért oda, mert hallották, hogy az ország délkeleti részén, Santa Catarina tartományban van egy Nova Teutonia nevű hely, ahol a lakosság javarésze német bevándorlókból állt.

Fritz örömmel vette a határozatot, hiszen a trópusok élővilága mindig szenvedélyesen érdekelte. Új hazájukban a családot tragédia érte, a Plaumann család feje „aránylag fiatalon” (még 70 éves sem volt) váratlanul meghalt. Ráadásul Nova Teutonia korántsem volt olyan „paradicsom”, mint azt a kivándorlási ügynökök lefestették. Tulajdonképpen a település az őserdő közepén volt, ahol még utcákat sem építettek, nem volt áramszolgáltatás, sem telefon. Munkalehetőség sem nagyon akadt, legfeljebb kemény fizikai munka az útépítésben, vagy még inkább a földművelésben, ahol legalább a betevő falatot megtermelhették maguknak a bevándorlók. Ám a német erős akaratú, szorgalmas nép, és néhány éven belül Nova Teutonia kellemes otthona lett javarészüknak. Fritz anyja egy kis üzletet nyitott, ahol egyszerű, háztartásokban használható árukat és ruházati cikkeket árult. Fritz leleményesen megszervezte saját munkáját: számárháton hetente háromszor elügetett jobb módú családokhoz, gyermekeik mellé, mint házitanító.

Fotó: CS Papp

A fiatal Fritz Plaumann gyűjtés közben. 1939. december 29.

Vasárnaponként természetrajzot tanított egy magániskolában, s mint ún. „Urwald-Fotograf” (őserdő-fényképész) és vándorló kiskereskedő is szert tett némi keresetre. De a lényeg számára a természetbúvárkodás volt. Érdeklődése és kitartó szorgalma ezen a téren szinte határtalan volt. Csak néhány példát említve: sok évtizeden át, jóformán egészen haláláig, minden áldott nap feljegyezte a nap különböző szakainak hőmérsékletét és az esetleges csapadék mennyiségét, és csillagászati megfigyeléseket is végzett. Intenzíven gyűjtötte és tanulmányozta az őserdők növényeit, kiváltképpen azokat, melyek tápnövényként szolgáltak a vidék szebbnél szebb nappali lepkéinek. Gyűjtötte a rovarokat és egyéb gerinctelenekeket – még a csigákat is –, s ezek jórésztét maga építette inszektáriu-

mában petétől az imágóig nevelte. Nagy növényházat is épített, ahol főként rovarok tápnövényeit és orchideákat tartott.

Munkájának nagy részét az Uruguay folyó felső folyásának őserdeiben végezte, ahol a rovarokon kívül még sok más állat is előfordult. Ezek közül a jaguár bizonyult a legbarátságatlanabbnak, mert az mindkét kutyáját megette!

Mindezen felül folyamatosan dolgozott, hogy gyűjteményét fejlessze. Még az üvegezett tárolófiókokat is ő maga készítette. Házat is épített, ahol a gyűjteményt ki tudta állítani. A házhoz mindig újabb és újabb helyiségeket kellett építenie, hogy a rohamosan növekvő gyűjteménynek elég helye legyen. Közben egyre több, szerteágazó kapcsolatot teremtett a világ entomológusaival, tudományos intézményeivel (még egy 12 éves magyar gyerektől sem sajnálta idejét és néhány szép bogarát!). Egyre jobban elmélyedt tudományos tanulmányaiban, s felépítette szakkönyvtárát, melyben már több mint 2000 könyv volt. Kutatásait ekkor már külföldön is ismerték, sőt mi több, elismerték. Számos tudományos írása jelent meg és az általa gyűjtött anyag java része a legnevesebb intézmények gyűjteményeit gazdagították.

Közben megnősült, egy helybéli német lányt vett feleségül. Gyermeük is született, és örökbe fogadtak még egyet. A növekvő család megélhetéséről azonban továbbra is gondoskodnia kellett, így hát a gyűjtött anyag duplikátumainak egy részét áruba bocsátotta. Intézmények és magángyűjtők egyaránt vásároltak tőle.

Gyűjtőmunkája a lelelkiismeretesebb tudományos vizsgálatokhoz kapcsolódott. Mintegy 1500, a tudomány számára addig ismeretlen taxont fedezett fel, s gyűjteményébe számos para- és holotípust sorolt be. Maga a gyűjtemény még ma is mintegy 17 000 fajt és 80 000 példányt tartalmaz. Ezek a számok tulajdonképpen nem is olyan nagyok, hiszen vannak ennél jóval nagyobb és gazdagabb magángyűjtemények szerte a világban. A Fritz Plaumann gyűjtemény különlegessége az, hogy minden egyes példány gondosan dokumentálva, katalogizálva van. Munkájára a rendkívüli precizitás és módszeres kitartás volt jellemző. Ezt az is illusztrálja, hogy roppant kiterjedt levelezésének minden egyes darabját – leveleket, borítékjaikkal együtt – megőrizte 70 éven át!

Fritz Plaumann Rovartani Múzeum, Nova Teutônia kerület, Seara, Brazília

<https://www.aguasdooestecatarinense.com.br/turismo/dicas-de-turismo/23-museu-entomologico-fritz-plaumann>

Kapcsolatban állt minden fontosabb braziliai intézménnyel és a legelismertebb külföldi entomológusokkal. Nemcsak preparált rovarok cserélésével, hanem számos tudományos értekezése révén is nemzetközi hírneve lett. A rovarok értékesítése – melyek java részét ő maga tenyésztette – ekkor már szinte az egyetlen bevételi forrása volt. Ám hiába a brazil és a külföldi kollégák elismerése, az 1975-ben hozott brazil törvények értelmében a gyűjtést és kereskedést megtiltotta az állam. Ez egy teljesen értelmetlen, vaskalapos bürokraták által kieszelt dolog volt, kiváltképpen egy olyan országban, mint Brazília, ahol korlátlan erdőirtás és számtalan más környezetrombolás folyt és folyik még ma is. Fritz Plaumann azonban addig apellált, mígnem sikerült valamelyes korlátozott rovarász tevékenységre engedélyt kapnia. De ez még nem biztosíthatott megélhetést számára. A következő lépés egy múzeum létrehozása volt. Ezt meg is valósította, és évről-évre fejlesztette, bővítette.

Nemzetközi hírnevének köszönhetően számos külföldi intézmény szerette volna megvenni a gyűjteményét, ám ő mindig ellenállt a kísértésnek, jóllehet erre legális módon is sor kerülhetett volna. Ekkor már – végre valahára – Santa Catarina főbürokratainak is eszébe jutott: Fritz Plaumann tudományos hírneve és abszolút megbízható személyisége tulajdonképpen hasznára is lehetne Nova Teutoniának (melyet akkor már átkereszteltek Seara-ra). Ez a még mindig meglehetősen visszamaradott település a Fritz Plaumann múzeum révén hírnévre tett szert. Iskolák, turisták látogatták a különben nem sok érdekességet kínáló községet.

A múzeum folyamatos bővítése és fejlesztése egyre több anyagi támogatást igényelt. Végül meg egyezés jött létre Santa Catarina és Fritz Plaumann között, s így 1983-ban a múzeum hivatalos tulajdonosa az állam lett. Ez nagyban segítette a múzeum további munkáját, s hamarosan egy új épület is épült, mely kizárólag a világhírű gyűjteménynek adott otthont. Az új múzeum, mely a Plaumann ház közelében volt, 1988-ban készült el. A megnyitó nagy ünnepség keretében történt meg. Bármilyen fájdalmas is lehetett Fritz Plaumann számára, hogy életművének tulajdonjogát Santa Catarina-nak kellett átadnia, bizonyos mértékben megnyugvást is hozott, mert így a gyűjtemény jövője biztosítottnak tűnt.

Fritz Plaumann egyedülálló eredményeit számos állam, tudományos intézmény és Brazília rovar-tannal foglalkozó egyetemeinek és múzeumainak legtöbbje különféle kitüntetésekkel is elismerte. A világ entomológusai 1 családot, 3 alcsaládot, 10 genuszt és 138 fajt neveztek el róla.

1994. szeptember 22-én, 92 éves korában, szeretett városában, Searában örök nyugalomra tért az öreg polihisztor természettudós. Fritz Plaumann neve és a róla elnevezett múzeum manapság Santa Catarina egyik legnépszerűbb, legismertebb intézménye. Nemcsak a turisták, hanem a rendszeresen odalátogató, autóbuszokon érkező iskolások ezrei is megcsodálják gyűjteménye csodás példányait.

Hangay György, Sydney

Források:

S. Kager: Deutsche Naturforscher in Südamerika. 1. Besuch bei Fritz Plaumann. Galathea 5/1. 1989 (németül)

W.C. Rodrigues Entomologistas Brasileiros 2002–2022, (portugálul)

Entomological Museum Fritz Plaumann, Serrana, Brazilia

10 éve hunyt el Mahunka Sándor – személyes emlékezés

Tíz évvel ezelőtt, 2012 karácsony napján jött a hír, hogy Mahunka Sándor, vagy ahogy a közvetlen kollégái hívták, Sanyi, elment közülünk. Egy évig bírta, hogy rajongásig szeretett felesége, Csibi hirtelen meghalt. És bár mi, a közvetlen munkatársai reméltük, hogy visszatér legendás élet- és munkakedve, de inkább Csibi után ment az örök „atkászmezőkre”. Sanyi esetében nem túlzó az örök „atkászmezők” kifejezés, amely az indián regények örök vadászmezőit eleveníti fel: Mahunka Sándor ősei között, bármily meglepő is, egy indián nagymama is akadt, aki a Hurontól Észak-Dakotáig honos indián Chippewa (Ojibwa) törzsből származott. Sanyiek kertjében a nagymama emlékére sokáig állt egy totemoszlop.

A mai fiatalok, sőt sokszor az idősebb nemzedék kevésbé ismerte úgy, mint az a kis csapat, akik a közvetlen munkatársai voltak, a „Talajzoológiai Gyűjtemény”. Ők tudták, hogy Sanyi élet- és munkaszeretete egyedi. Sosem felejttem el, amikor arról mesélt, hogy abban a rövid időszakban, amelyben a Természettudományi Múzeum előtt az Országos Közegészségügyi Intézetben dolgozott, feltalálta a „laborfocit”. Talán mindenki el tudja képzelni, hogy mit is jelenthet ez.

Az is egy maradandó emlék, amikor Csibivel arról mesélt, hogy amikor együtt dolgoztak, sokszor „megbokszolta” az „Öreget”. Az „Öreg”, aki ennek a játékos, mondhatni pajkos „bokszolás” áldozata volt, nem volt más mint a világhírű Balogh János professzor, aki pont húsz éve hagyott itt bennünket. A kiváló tanítvány tíz évvel élte túl kiváló mesterét.

A munkaszeretetét be kell-e mutatnom? Talán a fiatalabb generációknak igen. Élete során több, mint 500 tudományos publikációt írt. De nem ötszáz publikációban volt szerző, ahogy manapság divatos, hanem a cikkei mindegyike saját kutatásainak eredménye volt. És nem egy-két oldalas „Short Notes”-ok jellemezték, hanem komoly, tíz feletti oldalszámú, sokszor monográfia szintű alkotások, jó néhány önálló könyvvel egyetemben. Az általa leírt taxonok száma is óriási, több mint 3000 új taxont (fajt, nemet, családot) fedezett fel és írt le a világ minden tájáról, kiemelkedve a többi hasonlóan kiváló magyar zootaxonomusok közül. Persze nagy segítsége volt felesége, Csibi, aki vel folyamatosan együtt dolgoztak a múzeumban és odahaza egyaránt.

A sok cikk és új faj mellett Sanyinak egy nagyon kiemelkedő tevékenysége is volt: elkezdte feldolgoztatni a hazai nemzeti parkok élővilágát. Ezek eredményei számos igen vaskos kötetben jelentek meg, így sokszor a természetvédelem művelői által is elhanyagolt, de izgalmas és nagyon diverz csoportok sokféleségét is megismerhettük a nemzeti parkjaink területéről. Ezek a kötetek egyedülállóak, sehol a világon hasonló szervezett és egységesen publikált feltárás nem létezik, így nekünk valós képeink vannak a hazai nemzeti parkjainak (Hortobágyi Nemzeti Park, Kiskunsági Nemzeti Park, Aggteleki Nemzeti Park, Fertő-Hanság Nemzeti Park) tényleges biodiverzitásáról. Bár ezt szeretne volna más nemzeti parkokra is kiterjeszteni, ezirányú terveit 2002-ben átírta a politika.

Mahunka Sándor atkakutató, akarológus volt, de hogyan is kapcsolódik ő a Magyar Rovartani Társasághoz? Mahunka Sándor volt a *Folia Entomologica Hungarica* szerkesztője, sőt a *Folia* szerkesztői között ő szolgálta a folyóiratot a legtovább, több mint harminc éven keresztül. Nemcsak szerkesztője volt a *Folia*-nak, hanem aktív szerzője is: több mint 70 cikket írt a lapba. Amikor munkatársam lettem, elvárta, hogy minden *Folia* kötetbe adjak le kéziratot, és ameddig ő volt a szerkesztő, ez működött is; utána már nem volt erre igény. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Mahunka Sándor viszonya a Magyar Rovartani Társasággal két komoly törést is szenvedett. Az első személyemhez köthető. Egyszer Jenser Gábor akkori MRT elnök felkereste Sanyit, hogy lejár az elnöksége, nincs jelenleg jelölt, mi legyen. Sanyi kérte Gábort, hogy maradjon, és legyen én, az ismeretlen fiatal, a titkár. De ez nem így lett, így ez Sanyiban örök tuskét jelentett. A másik törés a *Folia* szer-

Mahunka Sándor, 2004.

kesztői pozíciója volt. Sanyi mást szeretett volna „örökösül” látni, de akarata és kérése ellenére nem így lett, így véglegesen megharagudott és kilépett a Magyar Rovartani Társaságból.

Mahunka Sándor hazánk egyik legjelentősebb zootaxonómusa és a világ egyik legkiemelkedőbb akarológusa volt. Svájcban a genfi Természettudományi Múzeumban létezik egy Mahunkagyűjtemény, amely az ottani anyag évtizedeken keresztül feldolgozásának az eredménye. Biztosan nem ilyennek képzelte el Sanyi a jövő magyar zoológiáját, amelyben alig van zootaxonómus, alig vannak olyan kutatók, akik több kontinens faunáját is átlátják és feltárják. Személyes tragédiájához hozzájárult, hogy a mestere, Balogh János által alapított Talajzoológiai, későbbi Zootaxonómiai Kutatócsoportot, amelyet éveken át vezetett, az MTA vezetés nem támogatta tovább, és azt a kis közösséget, amelyet családjának tekintett, elvesztette. Talán csak annyi öröme lehetne ma, hogy az atkaxonómia, sok más csoporttal szemben, személyével együtt nem szállt a sírba, hanem ma is aktívan művelt tudományterület hazánkban.

Kontschán Jenő, ELKH ATK Növényvédelmi Intézet

Sajtó és blogfigyelő

Új bogárfaj Magyarországról. Esztergom közelében, a Kincses-hegyen végzett felmérés során Szénási Valentin, a Duna-Ipoly Nemzeti Park szakembere bukkant rá a bogárra, amelyről a vizsgálatok és összehasonlítások alapján kiderült: a tudomány számára új fajt sikerült felfedeznie! Az új faj a rövidormányú zsuzsóka nevet kapta, a tudományos neve a felfedező felesége, Szénásiné Demeter Gyöngyi tiszteletére *Curculio gyongyiae* lett. (lásd címlapképünket!)

https://ng.24.hu/termeszet/2022/08/31/uj-bogar-faj-magyarorszagrol/?fbclid=IwAR3LcIAWf6_ym-6oRbipaYvyKK_xTc_1Y1upaWOkd6Y5uDyoEBBICuay1tw

HA

Átkeresztelnek egy darázsfajt, mert rasszista az elnevezése. Megkeresést kapott az Amerikai Rovartani Társaság (ESA) azzal kapcsolatban, hogy át kellene nevezni az Észak-Amerikába a közelmúltban Ázsiából behurcolt lódarázsfajt (*Vespa mandarinia*), mivel egyesek szerint a jelenleg használt angol elnevezése (Asian giant hornet) félelemkeltő és diszkriminatív. Érvelésük szerint az „ázsiai” szó használata erősíti az Ázsia-ellenes hangulatot az Egyesült Államokban, ráadásul mivel a *Vespa* genusz mind a 22 ismert faja őshonos Ázsiában, a nehezményezett név nem közvetít egyedi információt a fajról.

A társaság beleegyezett a változtatásba és „northern giant hornet” (északi óriásdarázs) névre fogják átkeresztelni a fajt.

https://mandiner.hu/cikk/20220815_asziai_orias_lodarazs_rovar_allat_rasszista_amerika

KG

Csótánykiborgokkal mentenék a katasztrófákban romok alá szorult embereket Japánban.

Egy biomérnökökből, elektronikai mérnökökből és anyagtudósokból álló japán kutatócsoport csótánykiborgokat hozott létre. A meghekkelt rovaroktól azt remélik, hogy egyszer majd bevethetők lesznek például nagyvárosi balesetek és katasztrófák keresőállataiként. A kutatók a kísérlethez az átlagosan 6 centiméter hosszúságot is elérő madagaszkári bütyköscsótányokat (*Gromphadorhina portentosa*) használtak. A technológiával a kutatók szerint nemcsak távirányítható csótányokat, hanem kontrollálható rovarok egész hadát lehet előállítani.

<https://qubit.hu/2022/09/07/csotanykiborgokkal-mentenek-a-katasztrofakban-romok-koze-szorult-embereket-japanban>

HA

Lódarazsak támadtak meg két túrázót a Mátrában. A kiránduló házaspár férfitagját több szúrás is érte, amitől nem sokkal később súlyos allergiás tünetek jelentkeztek nála, anafilaxiás sokkot kapott. A feleséget is érte szúrás, de mivel ő nem volt érzékeny a darázméregre, értesíteni tudta az Országos Mentőszolgálatot, aki mentőhelikoptert küldött a helyszínre. Mivel a helyszínt mentőautóval nem lehetett megközelíteni, valamint a férfi közvetlen közelében nem volt alkalmas helikopter-leszállóhely, ezért a mentés elég kalandosra sikerült.

<https://444.hu/2022/10/10/lodarazsak-tamadtak-meg-ket-turazot-a-matraban>

RD

Rövid Hírek

Rovarászás egy nyári estén a Soroksári Botanikus Kertben

„Apróságok az éjszakában” címmel nyáresti rovarászásra hívtuk látogatóinkat a Soroksári Botanikus Kertbe. Az esemény kapcsán megemlékeztünk a kert rovarfaunáját éveken át kutató Merkl Ottóról, aki, ahogyan a szervező és kezdeményező Bálint Norbert elmondta, sokuknak volt mestere és egyben igazi példaképe. A Magyar Természettudományi Múzeum egykori vezető kutatója, a hazai rovarvilág kiváló ismerője a Magyar Biodiverzitás-kutató Társaság felkérésére vállalta a Botanikus Kert bogárvilágát bemutató könyv megszerkesztését, mely több taxonómus együttes munkájának eredményeképpen pár éve, 2019-ben jelent meg, „Biodiverzitás a Soroksári Botanikus Kertben: Bogarak” címmel.

fotó: Miklósi Szabina

Dr. Höhn Mária, a botanikus kert szakmai vezetője megnyitja az eseményt. Tőle balra Bálint Norbert, Szabóky Csaba és Tóth Balázs.

Bálint Norbert, bár szerényen csak amatőr bogarásznak tartja magát, évek óta gyűjt a trópusokon, és elhozta látványos, sok különlegességet felvonultató gyűjteményének néhány dobozát, melyet bemutattott a résztvevőknek. A herkulesbogarakat, óriáscincéceket és más egzotikus rovarokat még nap-pali fényben lehetett megtekinteni.

Az esemény az este leszálltával a lámpák által megvilágított vásznak körül folytatódott. A két helyszínen felállított fényforrásra rengeteg érdekes rovar érkezett.

Az egyik lámpánál, a nagy szürke nyárfa alatt Szabóky Csaba és Tóth Balázs mutatta be az érdeklődőknek az odarepülő éjszakai állatokat. A főépület előtt felállított lámpánál pedig Norbert figyelte

az éjszakai jövevényeket az érdeklődő közönséggel. Az est a szentjánosbogarak rajzásának idejére esett, így akit érdekelt, Bottlik Gáborral, a kert kertészmérnökével felkereshette a kert erdei útjain világító apróságokat.

A látogatók számára, akik között főképpen gyerekes családok voltak jelen, a lámpával megvilágított vásznon sok érdekesség gyűlt össze. Megfigyelhettek több cserebogárfajt, így a keleti cserebogarat, a csapó cserebogarat, a fináncbogarat azaz a zöld cserebogarat, szarvasbogarakat, és még egy orrszarvúbogár is előjött. Lepkék, fátyolkák, hangyalesők és szenderek több tucatnyi példánya volt látható.

Bár az est az ismeretterjesztés jegyében telt, és örömmel láttuk, ahogyan gyerekek és idősek érdeklődve figyelik az ízeltlábúak sokféleségét, tudományos eredmények is születtek.

fotó: Bottlik Gábor

Éjszakai lámpázás.

Előkerült a ritka cifra karcsúmoly (*Pempelia geminella*) mely eddig Közép-Európában csak Magyarországon volt ismert, és amint Szabóky Csaba elmondta, máig ismeretlen a hernyója és a tápnövénye is. Bár még nem bizonyított, vélhetőleg ennek a fajnak a megjelenése a fátyolvirágok

virágzásával függ össze. Valóban, éppen akkor virágzott tömegével a kert homokdombján a buglyos fátyolvirág (*Gypsophila paniculata*). A faj észlelése a kertben újabb kutatásoknak adott lendületet.

Egy másik ritkaság, amit a szakemberek az est folyamán felfedeztek, a délvidéki avarmoly (*Symmoca signatella*) volt. Ez a faj egy olyan genuszhoz tartozik, amely 2014-ig nem volt ismert Magyarországról, ritkának és különlegesnek számít.

Éjjel fél egyig égtek a lámpák. Közben a gyerekek elfáradtak, itt-ott a padokon, szülők ölében elbóbiskoltak és lassan elindult hazafelé a társaság. Tudomány- és természetszerető emberek nagyszerű találkozója volt június 24-én. Reméljük, jövőre újra lesz ilyen találkozó a Soroksári Botanikus Kertben.

Fotó: Paolo Mazzei

Symmoca signatella Herrich-Schäffer, 1854

Höhn Mária,
MATE, Soroksári Botanikus Kert szakmai vezetője

Ismét az Áló-völgyben (Bihari-havasok) táboroztunk

2022. július 24-30.

Az „ismét” ebben az esetben annyit jelent, hogy 13 év után tértünk vissza; 2009 júliusában voltunk már itt. Akkor még több mint hatvanan (köztük húsz hallgató), buszt bérelve érkeztünk. Most összesen 16-an voltunk, mindössze két hallgató lánnyal és három rovarással köztünk.

Fotó: Haltrich Attila

A Bihari-havasok a Fekete-Körös völgyéből

Az Anett-panzióban szálltunk meg, akárcsak 2009-ben. Az alsó és első emeleti szobák nagyok és kényelmesek voltak, viszont a manzárdban léghőmérséklet nélkül nem lehetett meglenni, hiába voltunk a hegyek között. Én attól féltem, hogy az aszály miatt, látva a patakok vízszintjét, vízproblémáink lesznek. De nem, abból volt elég egy felettünk húzóódó tározó jóvoltából. Viszont az áramot vették

el elég gyakran, ami miatt időnként sem a vízpumpa, sem a WIFI nem működött, még szerencse, hogy az alternatív energiaforrást használó konyha igen.

fotó: Haltrich Attila

Nagy-Phaëton-vízesés

Az első napra egy könnyű túrát terveztünk a szállásunkhoz közeli Nagy-Phaëton-vízeséshez. Autókkal közelítettük meg, jó öt kilométert haladva a völgyön felfelé, majd gyalog sétáltunk, másztunk egészen a vízesés aljáig. Most nem sok víz volt benne, de így is monumentális volt, ahogy több mint 80 méter magasból ömlött alá a patak vize.

https://hegyeim.hu/magazin/tura/2016/12/ahol_a_batorsag_onmagaban_keves

Innen a vízeséstől indul fel a Bohogyó-nyeregbe egy nagyon meredek, sokszor függőleges sziklafalakon, sziklába rögzített láncokon felfelé haladó turistaút. Így utólag már nem tudjuk megmagyarázni, hogy miért, hogyan, de nekivágtunk. Persze hamar kiderült, hogy nem mindenki született sziklamászó, de hát nekik segítettünk a felfelé haladásban. Fenn a nyeregben, 1500 méteren kiderült, hogy a lefelé vezető út, amit kinéztünk, le van zárva. 2017-ben egy szélvihar rengeteg fát kidöntött, nehéz tartani az irányt, megtalálni a jelzett utat stb., egyszóval tilos használni. Na de hogy érünk akkor vissza? Két társunk annyira kikészült, hogy felhívtuk a hegyimentőket, és segítséget kértünk a lejutáshoz. Hozzájuk ki is jöttek terepjáróval és tisztességgel le is vitték őket, mégpedig nemcsak a legközelebbi lakott helyig (amely a hegy másik oldalára esett), hanem készséggel vissza az Anett panzióhoz. Nekünk viszont azt javasolták, hogy ugyanott ereszkedjünk vissza, ahol feljöttünk, azaz a láncokon.

Ehhez aztán senkinek sem volt semmi kedve, így elhatároztuk, hogy mégis nekivágtunk a „tiltott ösvénynek”, nem fognak ki rajtunk a kidőlt fák.

Sajnos tévedtünk! Az elején minden jól ment, viszont amikor megkezdtük a leereszkedést a nagyon meredek Kígyók-szurdokvölgybe, végül csak elvesztettük a jelzett utat, miközben lassan ránk esteledett. Egy nyolc és egy öt személyből álló csoportra szakadtunk. A nyolc személyből álló csoport a sötétben valahogy kikecmergett a völgyből, és elérte az autókat, a többi öt személy viszont a szabadban töltötte az éjszakát egy sziklamélyedésben. Mire a szállásunkra értünk, a hegyimentők már elkezdték szervezni a mentő akciót, hogy a lemaradottakat is lehozzák. Egész éjjel hang- és fényjeleket adtak le, de nem találták meg őket. Végül maguktól tértek vissza hajnalban, amikor kivilágosodott.

Azért az éjszaka még tartogatott egy élményt számunkra. Életünkben először láttunk égő erdőt! Égtek, ropogtak a fák, még szerencse, hogy szélcsend volt. Már fentről a nyeregből láttuk a füstoszlopot, de nem gondoltuk volna, hogy az másfél kilométerre van a panzióktól...

A Csodavár-körút résztvevői

Külön napot szántunk a Pádisra, azt nem lehet kihagyni, ha az ember a Bihari-havasokban túrázik. Glavoj-rét, Ponor-rét, Csodavár-körtúra. Hatalmas mészkősziklák, 70 méter magas barlangszáj, föld alá bukó patak, kilátás a „várudvarokra”. Ezen az útvonalon is voltak láncos szakaszok, de hát ezek meg sem közelítik az első nap nehézségeit.

https://hegyeim.hu/magazin/tura/2018/12/padis_legkalandosabb_utvonalan_-_a_csodavavar

Külön napot szántunk a Galbena-kőköz felkeresésére, ahol a Csodavárnál hirtelen eltűnő patak ismét megjelenik a Galbena-kitörés alakjában. Magát a szurdokvölgyet személygépkocsival közelítettük meg, keskeny erdei úton, figyelmen kívül hagyva a behajtani tilos táblákat. Ez egy nem hosszú és könnyen bejárható útvonal, igaz, helyenként itt is láncok segítik az előrehaladást, és van egy rövid szakasz, ahol láncokon lehet lépegetni a patak felett.

https://hegyeim.hu/magazin/tura/2018/12/padis_legkalandosabb_utvonalan_-_a_galbena-kokoz

Fotó: Haltrich Attila

Előre haladás a Galbena-kőközben aszály idején. Milyen lehet, amikor magas a vízállás?

Ottlétünk alatt összesen három barlangot kerestünk fel, melyek közül kettő cseppkő-, az egyik pedig jégbarlang, még hozzá Románia legnagyobbja.

Legközelebb a szállásunkhoz (alig 30 perc autóval!) a Medvék barlangja volt. 1975-ös véletlen felfedezése óta az egyik legjobban kiépített cseppkőbarlang Romániában, ahova zsilipkapukon keresztül engedik be csoportosan a látogatókat, természetesen idegenvezetéssel. Mivel már többször jártam benne az elmúlt negyven évben, nagy meglepetést nem jelentett a bejárása, de kimondottan kellemes volt a 30 fokos melegből lehűlni kicsit a föld mélyében. A bejáratnál táblák figyelmeztették a látogatókat, hogy a barlangban tilos fotózni és filmezni – mintha ezt a mai mobilos korszakban be lehetne tartatni! –, csak azért, hogy a kijáratnál el tudják adni a saját kis filmjüket, fotóikat.

Érdekes volt viszont a bódésor, ami a barlanghoz vezető úton húzódott hosszan, és ahol a közeli falu lakossága kínálta eladásra a portékáját. Erős házipálinkák, édességek, turistáknak készített emléktárgyak minden mennyiségben.

Ennek a barlangnak pont az ellentéte a Meziádi- vagy Mézgedi-cseppkőbarlang. Itt nincsenek árusok, bárki fotózhat, filmezhet amennyit csak akar, és gyalogolni is többet kell a barlang bejáratáig. Jóval korábban, még a XIX. század végén tárta fel Czárán Gyula, azóta nevezik Czárán-barlangnak is. Nagy meglepetés volt, hogy utolsó ottjártunk óta rejtett reflektorokkal szerelték fel, és így most teljes nagyságukban csodálhattuk meg a több emelet magas, hatalmas termeket. Helyenként a falra festve még látszanak a Czárán által megjelölt szintek is.

<https://traveltotransylvania.hu/2019/11/16/a-mezgedi-cseppkobarlang/>

Az Aranyosfői-jégbarlanghoz (Peștera Scărișoara) eljutni több órás autózást jelent, ráadásul át kell menni az Aranyos és Fekete Kőrös vízvázlatóján is. Viszont útba lehet ejteni a Rozsdás-árkot, ami egy rendkívül érdekes, vörös színű természetes erózió.

<https://bagyinszki.eu/archives/1525>

Végül elmondhatom, hogy szép, élménydús hetet töltöttünk ismét a Kárpátokban. Igaz, hogy nagyon kevés volt a rovar, gomba semmi a hosszan tartó aszály miatt, de a természet MINDIG gyönyörű, az ételek finomak, a sör hideg, a társaság összeszokott. Kellemesen éreztük magunkat!

HA

Lepkészeti szempontból...

Szokatlan és rendhagyó volt az idei erdélyi rovarásztábor. No nem a helyszín miatt – bár az is igaz, hogy a Bihar-hegység nem is tartozik igazán Erdélyhez. Ennél sokkal szokatlanabb volt az a szárazság, amely szinte egész nyarunkat végigkísérte, s az aszály persze rányomta bélyegét a természeti környezetre és a lepkék repülésére egyaránt.

Szomorú kísérője volt a tábornak az a völgyben szállongó, szürke füst, amely táborba érkezésünkkor rögtön szemet szűrt – szinte a szó szoros értelmében. Kiderült: lassú erdőtűz pusztít a környéken, mely nem kíméli sem az aljnövényzetet, sem a fásszárúakat, s így nyilván a lepkéket sem.

Azt kell, hogy mondjam, a fentiekhez képest a rovarásztábor eredménye – lepkeszeti szempontból – nem is volt olyan rossz. A táborozóknak helyet adó Anett panzió mentén futó Áló-völgyben (csakúgy, mint az egész környéken), hemzsegett a saspáfrány,

amely tápnövénye a *Callopietria juvenina* (saspáfránybagoly) nevű gyönyörű bagolylepkének. Számítottam rá, hogy a lepke, amely hazánkban rendszerint egyesével fordul elő a saspáfrányos helyeken, itt nagyobb számban fog előkerülni. És valóban: egy-egy estén akár tíz-tizenöt példány is odaült a lepedőre a higanygózlámpa fényére ebből az igazán szemet gyönyörködtető fajból.

De jött más érdekes faj is. A környék egyébként hűvös mikroklímája, illetve a lezúduló patak közelsége miatt igen sok nyír és éger tenyészik a környéken, így rendszeresen bukkantak fel a jellegzetes nyír- és égerállatok, mint például a *Drepana curvatula* (égerfa-sarlósszövő), az *Acronicta leporina* (fehér szigonyosbagoly), vagy a *Furcula bicuspis* (erdei púposzövő), de még a nem gyakori *Tetheella fluctuosa* (nyírfa-pihésszövő) egy példánya is tiszteletét tette, amely fajjal jómagam most találkoztam először.

Úgyszintén érdekes tapasztalat volt az *Acronicta strigosa* (kis szigonyosbagoly) felbukkanása, nem önmagában a faj miatt (hiszen az helyén volt ebben a biotópban), hanem a mennyisége miatt. A faj példányai gyakorlatilag minden este megjelentek a lepedőn, nem ritkán 8–10–15 példányban, azt a benyomást keltve, mintha valami közönséges fajról lenne szó. Pedig egyáltalán nem az.

Számomra még érdekesebb volt a *Leucodonta bicoloria*, vagyis az aranyfoltos púposzövő egy ütött-kopott, szakadt példányának felbukkanása. Hazánkban ez a faj igazi ritkaságnak számít, és jellemzően május végén, június elején repül, így július 28-i felbukkanása legalábbis figyelemreméltó volt.

Napközben többször voltak megfigyelhetők a *Catocala electa* (fűzfa-övesbagoly) példányai a panzió teraszának gerendáin üldögélve, az út menti sovány virágterítéken pedig szép számmal repült a *Pyronia tithonus* (kis ökörszemlepké), mely Magyarországon igen lokális.

Érdekes, hogy bár bőszen jártam a környéket újabb és jobb lámpázóhelyek után kutatva, a fentebb említett fajok többsége mégis a ház melletti kis kaszálórétet és a szemben húzódó hegyoldalt világítva jött be.

Volt azért egy este, amikor sikerült feljutnom a Boga völgyébe, és felállítani a lámpás-lepedős felszerelést a hűvös vizű Boga patak partján, egy üde, kiszélesedő, acsalapuvál övezett tisztáson, amely az aszály ellenére is őrizte zöld frissességét. Bár a hideg patakvölgyben a lepkék nem rohamozták százszámra a lepedőt, az igazi meglepetés mégis itt érkezett, amikor a *Hydraecia petasitis* (nagy vízibagoly) egy friss példánya libbent be a lámpa fényére...

A saspáfránybagoly nagy számban volt jelen.

Történetek Guszti bácsiról, a legendás entomológusról

Olvasom a *Rovarász Híradó* előző számát (RH106, 2022. május), benne a tisztelgő-megemlékező írásokat dr. Szelényi Gusztávról, a Növényvédelmi Kutatóintézet Állattani Osztályának egykori vezetőjéről, Társaságunk egykori elnökéről, a legendás entomológusról, a hártványászárnyúak, kiváltképpen a fém- és törpefűrkészek (Hymenoptera: Chalcidoidea és Proctotrupeoidea) nemzetközi hírű specialistájáról, aki zoocönológiai elméletével, „*új időknek új dalaival*” nyitott új utakat a hazai rovar- és növényvédelmi állattani kutatásokba. Kertész és növényvédős egyetemi hallgatók generációi ismerhették meg évtizedek múltán is munkásságát, elsősorban dr. Mészáros Zoltán professzor úr előadásából. Amikor fiatal kutatóként a Növényvédelmi Kutatóintézet Állattani Osztályára kerültem, ahol akkoriban Mészáros Zoltán vezető kutató volt, én is tőle hallhattam történeteket dr. Szelényi Gusztávról, azaz Guszti bácsiról. Történeteket a tudományról, kutatómunkáról, személyes emberi szálakkal átszőve. Ezekből eleveníték fel most néhányat.

Guszti bácsi naplójában feljegyezte a „Tátra-látó napokat”. Az 50-es években ugyanis még voltak néha olyan kivételes légköri viszonyok, hogy a Hármashatár-hegyről látni lehetett a Magas-Tátra csúcsait. Ma Budapesthez legközelebb ez már csak olykor-olykor a Dobogókőről, vagy még ritkábban a Prédikálószelekről lehetséges. A késmárki születésű Guszti bácsi szívébe zárta a Magas-Tátrát, amelyet jól ismert, ahol anno sokat kirándult. Valószínűleg azért nevezte később a Nagykovácsi fölé magasodó Nagy-Szénást „Nagy-Szénási havasoknak”, mert a Szénások csúcsai a Tátrára emlékeztették. Később, már mint az Állattani Osztály vezetője, ő indította útjára a „Hóvirág-túrákat”, amelyek a Nagy-Kopaszra vezettek – ahogy azt Dr. Nagy Barnabás évtizedekkel később többször emlegette az Osztályon nekünk, az akkori fiataloknak. Guszti bácsi több, mint négy évtizedig dolgozott a Növényvédelmi Kutató Intézetben, 1942–1968 között az Állattani Osztály vezetője volt. Az Intézet fennállásának 140 éves jubileuma alkalmából a *Növényvédelem* folyóirat különszámot jelentetett meg Kontschán Jenő igazgató szerkesztésében (2020-ban), amelyben több helyen is olvashatunk Guszti bácsiról, tudományos munkásságának felidézésén túlmenően személyes kisugárzásáról is, például a jelen sorok írójának tollából (64–68. oldal).

Guszti bácsi nevéhez fűződik annak megállapítása, hogy a májusi cserebogárnak a Kárpát-medencében nemcsak három, hanem négy évig fejlődő törzsei is vannak, és hogy a hároméves törzsek a mostani Magyarország területén élnek, míg a négy éves fejlődésű törzsek Erdélyben (Szelényi, 1950, *Annales Instituti Protectionis Plantarum* 5: 63–69.). Az egyes törzsek elterjedésének ismerete a növényvédelmi előrejelzés szempontjából igencsak fontos. Guszti bácsi a cikkében elterjedési térképeket is közöl. Meg is számozta a törzseket, mégpedig akképpen, hogy az Erdélyben élőknek adta az I–IV. sorszámot, míg az ittenieknek az V–VII. sorszámot. A sorszámozás logikája pedig azt volt, és ezt megintcsak Mészáros Zoltántól tudom, hogy ha az egyetemen csak a hároméves fejlődésű törzseket tanítanák, akkor a hallgatóknak feltűnjék, hogy miért 5-össel kezdődik a számozás. Hol vannak az 1–4. törzsek? A Kárpát-medencére, mint egységre tekintő Guszti bácsi ennek ismeretét fontosnak tekintette.

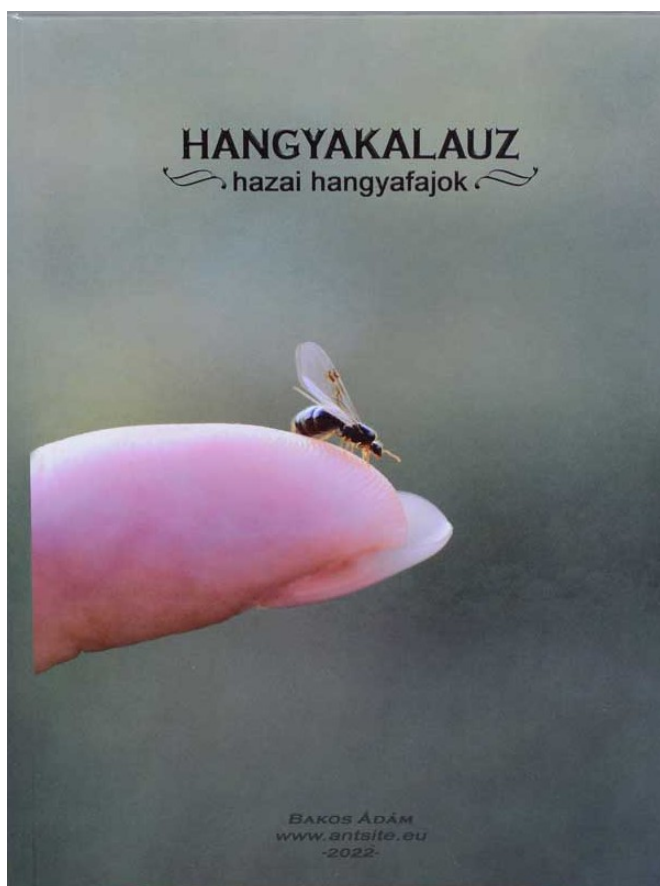
Dr. Szelényi Gusztáv
Nyerges Pál festőművész alkotása

A magyar zoológia-cönológia jelentős tudománytörténeti eseménye az ún. „Balogh-Szelényi vita”. Az 1950-es évek első felében zajló vitasorozat részben a Magyar Rovartani Társaság ülésein történt. Az élénk, olykor szenvedélyes, de mindig szigorúan tudományos viták a szó legnemesebb értelmében vett érvelések ütköztetése volt, mint arról évtizedekkel később valamennyi recenzio egyöntetűen számolt be. Erről kiváló ismertetést olvashatunk Markó Viktor tollából, aki Szelényi Gusztáv 1956-ban beadott (és 1958-ban megvédett) akadémiai doktori dolgozatának posztumusz kiadásához fűzött részletes utószót, modern ökológiai kontextusba helyezve Szelényi Gusztáv időtálló gondolatait (Markó Viktor: Utazás a közösségi ökológia forrásvidékére, pp. 235–287, in Szelényi Gusztáv, 2015, *Az agrozoocönológia alapvonalai*. Szelényi Gusztáv Emlékalapítvány, Budapest). Markó Viktor írása az *Állattani Közleményekben* is megjelent (2015, 100: 29–53.), akik a téma iránt mélyebben érdeklődnek, itt is elolvashatják.

Gusztai bácsiról viszonylag sok fénykép maradt fent, alacsony, szikár, de szívós alakját, fürkésző tekintetét így az utókor is megismerheti. A Rovarász Híradó előző számában is található róla néhány fénykép. A Növényvédelmi Intézet (mai teljes nevén: ELKH ATK Növényvédelmi Intézet) Julianna-majori Kísérleti Telepe könyvtárának falán egy festmény látható róla, Nyerges Pál alkotása. Arcképe azt sugallja, itt van velünk.

Szőcs Gábor, ELKH ATK Növényvédelmi Intézet

Könyvrecenzió

Könyvismertető Bakos Ádám Hangyakalauz – Hazai hangyafajok című könyvének második kiadásához.

+39 hangyafajjal, dolgozók és királynők részletes határozójával, és 19 magyarzó oldallal kiegészítve. Magánkiadás, 164 oldal. ISBN: 978-6-15-014086-5. Keményfedelű, 21 × 16 cm. A könyv megvásárolható a <https://antsite.eu/konyv/> honlapon.

Akár amatőr természetbúvár, akár kutató, mindig örülni tud az ember, ha egy ismeretterjesztő könyv kerül a kezébe, pláne, ha hazai szerző művéről van szó. Még akkor is örül, ha a szerző laikus, de szenvedélyes, és látszólag rengeteg mindent tud a könyv főszerplőiről, a hangyákról. Aztán az ember (akár amatőr természetbúvár, akár kutató) kinyitja a könyvet, és nem örül.

Nem örül, mert a küllemre tetszetős borító mögött olyan sok a formai és tartalmi tévedés, hogy felsorolni is nehéz. De azért megpróbálok.

Hangyakutatóként is, könyvbarátként is kezembe vettem a könyvet. A könyvbarát elborzad a formai és tördelési amatőrsegeken (nincs címnyeged, rossz az ISBN tagolása, komoly helyesírási hibák már az első oldalon); a túl keskeny margó, az oldalak háttérszínei, az apró betűk – az igénytelen tervezés és tipográfia – mind-mind rontja az összhatást. A képek jók, de koncepció nélkül vannak szétszórva, némelyek belecsúsznak a szövegbe, mások kilógnak a keretből. Képaláírás vagy van, vagy nincs – többnyire nincs –, így egyfajta bónusz feladvánnyként maga az olvasó sakkozhatja ki, hogy mit lát. Ez így nagyon, hogy úgy mondjam, avantgárd...

A fajlistában például a „kirányók” szót (gondolom, királynők akart lenni) konzekvensen ismétli. Ezt egészíti ki további pontatlanságok sora, például „Az első kiadás 2021-ben jelent meg...”, ami tényyszerűen nem igaz, mert az előző kiadás 2020-ban jelent meg. De továbblapozva sincs vége a tévedések orgiájának.

Az első fejezet mindjárt az íróról szól. Érdekes koncepció egy szakkönyv esetében, de végül is minden író azzal kezdi a könyvét, ami számára a legfontosabb. Bakosnak nyilván saját maga a legfontosabb, fogadjuk ezt el neki. Bár kissé értelemzavaróak az olyan kijelentések, mint például „a diplomát nem fejeztem be” (ami a „nem végeztem el”, és a „nem szereztem diplomát” sajátos szerelemgyermek lehet). Szóval „nem fejezte be a diplomát”, írja Bakos, akit ez nem akadályozott meg abban, hogy a Qubitnek egy évvel ezelőtt adott interjújában közgazdásznak titulálja magát. Bakos azt írja magáról, hogy „a munkamentálisága mindig a maximalizmus jegyében zajlott”. Ezt nem áll módomban vitatni, de az biztos, hogy az említett maximalizmus a könyvön egyáltalán nem köszön vissza. Véleményem szerint ebben az állapotában, ezt a rengeteg hibával teletűzdelt szöveget nem lett volna szabad nyomdába küldeni, ez így nagyfokú tiszteletlenség az olvasókkal szemben.

És mit lát a kutató? A fenti formai-stilisztikai problémák szinte eltörpülnek a konkrét szakmai tévedések mellett. A könyvet olvasva gyorsan egyértelművé válik, hogy a szerző tájékozatlan a témában, nem mozog kellő biztonsággal a területen ahhoz, hogy egy ilyen könyvet kellő mélységében és kellő magabiztossággal megírjon. Bajban van például olyan alapvető kifejezések használatával, mint a kasztrendszer (ami ugye a hangyák „védjegye”). Az *Alapismetek a hangyákról* című fejezetnek már az első sora súlyosan helytelen felütéssel kezd: a hímek nem egy kaszt, ahogy Bakos állítja, kasztok csak a nőstényeknél vannak (királynők és dolgozók). Persze ez lehetne egy véletlen elírás, de továbbolvasva a könyvet, látszik a zűrzavar. Az egyik fejezet címe is teljesen szakmaiatlan: „dolgozókasztok” (így, egybeírva). A dolgozók egy kaszt, legfeljebb alkasztjai vannak, de ezek diszkrét csoportjait is csak akkor nevezhetjük alkasztoknak, ha két- vagy több fázisú allometriát látunk. Ez a kritérium (azaz a több fázisú allometria, vagyis alkasztok megjelenése) a hazai hangyáinknál kizárólag a *Colobopsis truncata* nevű fajnál jelentkezik. A többi hangyánál nincsenek dolgozó alkasztok. Mégis, az egész könyvben dolgozó kasztokról beszél. A „minor”, „major” fogalmakkal szakmai berkekben is találkozunk, de ezek nem kasztok.

Mindezt olyan félremagyarázások kísérik, hogy a megkülönböztethetetlen fajok nem mutatnak életmódban sem hangsúlyos különbségeket, ami szintén tényyszerű tévedés. Ismét javaslom Bakosnak, hogy olvasson szakirodalmat és értelmezze jól, mielőtt ilyen pontatlan információt ad a kezdő olvasók kezébe. A *Lasius niger* és *L. platythorax* ránézésre megkülönböztethetetlen, ún. kriptikus fajpár, mégis alapvető különbségeket látunk ökológiai preferenciáiban, de ez a legtöbb alig megkülönböztethető fajpárra igaz. A 7. oldalon olyan légből kapott állítás szerepel, hogy egyes hazai fajoknak nem volt ismert lelőhelyük (sic!). Ez súlyos tévedés, Somfai, Gallé, Csösz és sokan mások a szakmában pontos lelőhellyel publikálják a munkáikat. Minden fajnak volt ismert lelőhelye, sőt van is!

Ha jól fogom fel, a 46. oldalon kezdődő határozókulcs lenne a könyv alfája és ómegája. Kiemelendő, hogy külön csoportosítja a szemmel, nagyítóval, illetve mikroszkóppal megkülönböztethető fajokat. Ez jó elgondolás, kár, hogy a kategóriánként felállított lista nem fedi a valóságot. A *Formica cunicularia*-t például a szakmában morfometriás eszköztárral határozzuk, szabad szemmel nem lehet, mégis a szabad szemmel határozható fajok között szerepel. Az is meglepő, hogy két *Myrmica* faj, *M. scabrinodis* és *M. sabuleti* miért került át a „profí eszközökkel határozható” csoportba, hiszen ezeket nagyítóval szépen meg lehet határozni, viszont a *M. rugulosa* és *M. constricta* fajokat ember legyen a talpán, aki nagyítóval elkülöníti. Ugyanígy rossz helyen van néhány *Temnothorax* faj, *Lasiusok* közül is több rossz helyre lett sorolva. Az elgondolás jó, a megvalósítás hagy maga után kívánnivalót.

Maga a határozókulcs az egész könyv állatorvosi lova. Először nagyon megörültem, mikor rájöttem, hogy ez egy dichotomikus kulcs (minden lépésnél két választásunk lehet), de az örömmön nem tartott sokáig, mert Bakos ettől random eltér, néhol az állításnak nincs párja, máshol van négy vagy öt állítás – na, ebből okoskodja ki a laikus, hogy mi a megfejtés. Gyakran kaptam magam azon, hogy va-

dul keresem egy állítás ellenállítását, majd vert seregként hagytam fel vele. A szerkesztés következtelen: a felhasználó néha csak sűrű lapozgatások árán érti meg, hogy ha a nálunk lévő hangyára nem „A” állítás illik, akkor, hogy nézne ki a „B”. Ha van is ellenállítás, az gyakran egy másik oldalra került. Gondolom, ettől nagyon modern szeretne lenni, csak éppen a használhatóságot gyengíti drasztikusan. A kulcs számos esetben használ olyan ködös, szakmaiatlan állításokat, mint „hosszabb” „rövidebb” vagy „görbe” és „görbébb”. Számos esetben, például a *Myrmica* fajok egy jelentős részénél, persze van képi melléklet – már ha a kis méretű képeket lehet így nevezni – de hunyorgogni kell, hogy az ember észrevegye a különbséget a fotón szereplő testrészek alakja között, amelyek ráadásul gyakran nem is ugyanolyan szögből vannak fotózva.

A karakterek megadásában is nagy a zűrzavar. A *Ponera coarctata* bár a szabad szemmel határozható fajok között szerepel (ami egyébként helyes), de a kulcsban mégis olyan apró, néhány mikrométeres karaktereket használ, amellyel jelentősen megnehezíti a kezdő hangyászok dolgát.

A könyv – feltételezem – a kezdő, laikus közönséget szólítja meg, de fent már részletezett sok-sok pontatlanság, tárgyi tévedés miatt nem tudom jó szívvel ajánlani senkinek. A 42. oldalon például a *Strumigenys baudueri* mellé rossz magyar név került. Ezekre nagyon figyelni kellett volna, mert pontosan a célközönség soraiban félő, hogy a fals információk rosszul rögzülnek a könyv olvasása kapcsán.

A szerző állítása szerint a könyv megjelenését támogatta a Magyar Rovartani Társaság és a Magyar Természettudományi Múzeum, persze névvel, logóval hirdetve ezt, ahogy azt valódi tudományos munkáknál szokás. A gond ott van, hogy sem a Magyar Rovartani Társaság elnöksége, sem pedig a Magyar Természettudományi Múzeum igazgatósága nem tud arról, hogy Bakos könyvét támogatták volna. Bakosnak ezért be kellene mutatnia a támogatói szerződéseket – ennek hiányában akár etikai kérdések is felmerülhetnek.

A másik, nem kicsi probléma, hogy a könyvben szereplő határozókulcs nagymértékben Seifert (2018) könyvének adaptációja. Persze nem szégyen a szakma egy elismert képviselőjétől „lesni”, de különösen a szó szerinti fordítások esetében (a kulcsban többek között a *Temnothorax tuberum* és *T. albipennis* királynőknél szó szerinti fordítás szerepel) illetet volna megjelölni a forrást. A könyv végén szerepel, hogy Seifert könyvét használta, de ez még ismeretterjesztő műben sem elég. A saját hozzáadott érték és a más szellemi terméke közötti határ ilyen formán történő összemosása ezért a kulcs egészére rányomja a bélyegét. Nyilván, a fentebb már említett *Ponera*-kulcs aprókarakterei is Seifert könyvéből származnak (még a képek is a Seifert könyvének karaktereit követik), de ő egész Közép-Európa hangyáiról írt, sok egyéb fajt is figyelembe kellett vennie, amit Bakos nyugodtan megspórolhatott volna, ezzel használhatóbbá téve a saját kulcsát – persze ehhez ismerni kell a hazai faunát. Végezetül pedig, ha már a Seifert könyvéből adaptálunk, akkor ismerni kell a szerző valódi koncepcióját. A szakmában köztudott, hogy Seifert a morfometrikus elemek használatát előbbvalónak tartja, mint az alak, szín stb. szubjektív leírását, és a könyvét így kellett volna értelmezni. Sajnos Bakos pont a Seifert által bizonytalanabbnak tartott részeket adaptálta.

Tulajdonképpen az fogalmazódott meg bennem, hogy ez egy őszinte könyv: ugyanaz a „jóvanazúgy”, minimalista mentalitás köszön vissza a könyv tartalmában, mint ahogy azt megkapjuk a címloldalon.

Mindig jó, ha természettudományos ismeretterjesztő könyv kerül az ember kezébe. Mármost akkor, ha jól is ért a témához a szerző. A természettudományos ismeretterjesztő könyveket nem véletlenül írják tudósok vagy magasan képzett tudományos újságírók. És bár e könyvnek szakmai lektora is volt, azt kötve hiszem, hogy a fenti állításaimmal nem értene egyet.

Csősz Sándor, hangyakutató